

The article discusses the role of interactive technologies in the intercultural communication of cadets of the Vischa Osvit. Apparently, what interactive methods navchannya, zokrema role playing games, simulation, videoconference ta inshi suchasne technologij, significantly spriyayut rozvikultentur me cadets, repeating their communicative tips. It is necessary that such technologies understand the formed adaptability, tolerance and persistence effectively interact with representatives of different cultures, and respect for maybutnikh officer. Osoblivu uvagu allocated vikoristannnyu interactive methods as a tool for training cadets before service in bagatokulturnomu seredovishch, in the international context it is safe for effective intercultural interaction.

The article examines the specifics of professional activity of veyskovosluzhbovtsev, zokrema officers, and vizhlivist vizhlivnost for communicative officers in the collective with the Gromadyans. Okrem uvagu is given professional and communicative competence, which includes knowledge, habits and psychological training, necessary for vikonannya vvydan.kohih Important warehouses and communicative, special, extreme autocompetence. Visvtlyuyutsya professionally respectfully speaks veyskovosluzhbovtsov, as well as intellectual stupidity, emotional-will, stability and self-confidence basic effective service. The article also emphasizes the importance of developing professional and communicative skills of officers for safespechennya effective interaction behind European intellectual standards spivprats. Interactive technology in the initial process of veyskovikh deposits to understand the successful intercultural communication ta pekhmaygotovtsy robots in rich cultural intercourse.

Key words: *interactive methods of awareness, cultural competence, officer training, Veyskova osvrit, critical poverty.*

УДК 37.02;355.23;351.746.1

Олександр Торічний

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

ORCID ID 0000-0002-6989-9603

DOI 10.24139/2312-5993/2024.06/312-330

МОДУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВВНЗ

У статті розкривається сутність запропонованої моделі формування управлінської відповідальності майбутнього офіцера у інформаційному освітньому середовищі вищого військового навчального закладу. Дана модель дозволяє підвищити рівень сформованості управлінської відповідальності здобувачів вищої освіти вищого військового навчального закладу від простого, часткового розуміння ними поняття професійної відповідальності на початковому етапі вивчення управлінських дисциплін до повного усвідомлення та застосування майбутніми офіцерами управлінської відповідальності у своїй професійній діяльності. Виділено компоненти, що є основними складовими структури управлінської відповідальності майбутнього офіцера: мотиваційний, когнітивний, вольовий та емоційний. Розглянуті деякі підходи, що використовуються при дослідженні сформованості управлінської відповідальності майбутнього офіцера у межах інформаційного освітнього середовища вищого військового навчального закладу. Запропоновано критерії

визначення рівня управлінської відповідальності, та охарактеризовано рівні оцінки сформованості управлінської відповідальності. Узагальнений аналіз наукової літератури, дав змогу змодельювати технологію формування управлінської відповідальності майбутніх офіцерів у інформаційному освітньому середовищі вищих військових навчальних закладів різних силових структур сектору безпеки і оборони України. Враховуючи специфіку майбутньої діяльності згаданих фахівців, зміст їх професійної підготовки, а також світові та внутрішньополітичні та економічні тенденції розвитку суспільства, нами виокремлено складові цієї моделі.

Ключові слова: *модельовання, компоненти управлінської відповідальності, майбутні офіцери, освітнє середовище, інформаційне освітнє середовище, вищий військовий навчальний заклад.*

Постановка проблеми. Професійна діяльність будь-якого офіцера багатоаспектна та включає виконання різних видів професійних завдань, у тому числі військово-технічного забезпечення, вирішення адміністративно-господарських питань, здійснення виховної роботи, окремих аспектів педагогічної спрямованості та, головне, управлінської (командної) діяльності, на яку у структурі професійної діяльності офіцера припадає понад 70% його функцій.

Тому офіцер постійно має справу з необхідністю ухвалення того чи іншого управлінського рішення, результати реалізації якого можуть зачіпати інтереси не лише самого офіцера, який приймає рішення, та його підлеглих, а й впливати на суспільство та державу загалом, особливо зараз, коли йде війна. Отже, кожен офіцер має вміння прогнозувати наслідки прийнятих ним рішень та усвідомлювати свою відповідальність за відповідні результати цих рішень.

Важлива роль у професійному становленні офіцера відводиться саме періоду його навчання у вищому військовому навчальному закладі (надалі - ВВНЗ), коли відбувається формування певних професійних компетенцій не лише відповідно до встановлених вимог до якості підготовки майбутнього офіцера, а й під впливом особливостей освітнього процесу. До таких особливостей, по-перше, слід віднести те, що, крім отримання теоретичних знань та вміння ними оперувати, курсанти набувають ще й практичних навичок підготовки до своєї майбутньої професійної діяльності через рішення ситуативних завдань у навчально-професійних умовах. По-друге, освітній процес у ВВНЗ обумовлений жорсткими вимогами дотримання військової дисципліни та обов'язкового виховання у майбутніх офіцерів відповідальності під час виконання всіх видів завдань, у тому числі поставлених керівництвом цього закладу.

Сучасна світова військово-політична обстановка обумовлена загостренням боротьби за сфери впливу на нових глобальних та регіональних центрах влади, що супроводжується зростанням ролі військової сили як інструменту досягнення суб'єктами міжнародних відносин своїх геополітичних цілей.

Військова небезпека та постійна військова загроза здійснюється шляхом безпосереднього ведення військової агресії росії проти України, з використанням великої кількості військових формувань та можливого застосування ядерної зброї, а також гібридного застосування ведення війни з застосуванням конвенційної зброї, тероризму, кібервійни, торгових війн, реваншистських рухів, інформаційного тероризму, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, військових навчань, переселення, узурпації, впливу на громадську думку, злочинні акти цензури, тощо.

Тому питання підготовки висококваліфікованих офіцерів сектору безпеки і оборони України, здатних не тільки виконувати накази старших командирів та начальників з метою забезпечення безпеки України, а й відповідати за свої рішення, набувають першочергового значення.

Служба військовослужбовців відрізняється високим ступенем небезпеки не лише для них і держави, але й для мирного населення. Тому можна з впевненістю стверджувати про необхідність отримання професійних навичок офіцерськими кадрами у тісному взаємозв'язку з формуванням високого ступеня відповідальності за виконання розпоряджень і наказів командирів і начальників військових підрозділів. Отже, процес розвитку у майбутніх офіцерів почуття відповідальності має бути ключовою позицією в педагогічній діяльності ВВНЗ, а в умовах підвищення небезпеки воєнної агресії необхідно переглянути взагалі значення формування управлінської відповідальності майбутніх офіцерів як найважливішої якості військовослужбовців сектору безпеки і оборони України.

Випускник, після закінчення ВВНЗ, отримує офіцерське звання та посаду, що передбачає керівництво своїми підлеглими. Вимоги Указу Президента України №392/2020 від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» зосереджені на забезпеченні відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновленні територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільного розвитку, насамперед розвитку людського капіталу; захисту прав, свобод і законних інтересів

громадян України; європейської і євроатлантичної інтеграції, що неможлива без формування управлінської відповідальності всіх керівників структурних підрозділів, у тому числі і військових (*Указ Президента України №392/2020 від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»*). Педагогічна наука успішно вирішує проблему формування управлінської відповідальності майбутніх офіцерів у процесі навчання військово-спеціальним дисциплінам управлінського блоку, що введені у навчальні плани більшості ВВНЗ.

У навчальних планах ВВНЗ формування управлінської відповідальності реалізується через комплекс навчальних, практичних та контрольних заходів. Досвід нашої педагогічної діяльності показує, що при формуванні управлінської відповідальності майбутніх офіцерів не в повній мірі розкрито можливості інформаційного освітнього середовища ВВНЗ. Сучасні вимоги до оптимізації військової освіти з метою підвищення якості навчання досягаються за рахунок удосконалення інформаційного освітнього середовища ВВНЗ, що включає інформаційну складову, представлену широким спектром інформаційних ресурсів. Впровадження сучасних електронних форм навчальних, наукових та методичних розробок, комп'ютерних засобів навчання, цифрових форм освітньої діяльності торкнулося дисциплін управлінського характеру.

Проведене дослідження показує, що процес формування актуальних компетенцій, які вдосконалюють виховання відповідальності та почуття обов'язку у майбутніх офіцерів різних силових структур сектору безпеки і оборони України, недостатньо структурований, не повною мірою спирається на використання всіх елементів інформаційного освітнього середовища ВВНЗ, не враховує досвід провідних військових освітніх організацій зі створення комплексу педагогічних методів і прийомів прищеплення відповідальності майбутнім офіцерам.

В умовах загострення геополітичної ситуації та викликаній необхідністю застосування Збройних Сил України та інших структурних підрозділів сектору безпеки і оборони України у війні проти росії, а також появи загрози для життєдіяльності української держави та населення, на перший план висувуються вимоги до професійних якостей керівників військових підрозділів, де ключовою позицією є усвідомлення відповідальності офіцерів за виконання конституційного та професійного обов'язку із захисту державної цілісності та забезпечення безпеки країни. Все це підтверджує актуальність проведеного дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасна позиція вчених, які займаються проблемами орієнтації майбутніх офіцерів на першочергове виконання військово-патріотичних завдань, вимагає комплексного дослідження процедур прищеплення здобувачам ВВНЗ розуміння ролі українських офіцерів у забезпеченні управлінської відповідальності в умовах безпечного інформаційного освітнього середовища.

Проблема формування безпечного інформаційного освітнього середовища знаходиться в центрі уваги багатьох зарубіжних науковців, серед них: А. Маслоу, М. Напал Фрейле, А. Пеньяльва-Велес, А. Мендьюрос Лакамбра, Є. Клімов, В. Коровін, А. Межуєв, С. Тарасов та інші. Серед вітчизняних дослідників у галузі педагогіки і психології це О. Гокунь, Р. Гуревич, М. Жалдак, Т. Коваль, М. Медведева, О. Обозова, Н. Тарасенко, Л. Тітова, Г. Ткачук, Л. Шевченко, Н. Цікановська та інші. Ці вчені здебільшого розглядають систему загроз і ризиків, які за певних умов можуть створювати недостатнє безпечне інформаційне освітнє середовище закладу вищої освіти, однак у їхніх працях не розглядається проблематика безпечного інформаційного освітнього середовища у ВВНЗ. Це пояснюється тим, що ці вчені не знайомі зі специфікою ВВНЗ. З огляду на це потребують визначення критерії і показники для аналізу стану безпечного інформаційного освітнього середовища ВВНЗ, обґрунтування та розроблення моделі його формування.

Вагомий внесок у дослідження проблеми формування безпечного інформаційного освітнього середовища внесли В. Пилипенко, Н. Чесноков (комплексна безпека навчального закладу), Л. Гаязова, С. Петров (безпека освітнього середовища), О. Обозова (безпечне освітнє середовище школи), Л. Сидорова (безпечне освітнє середовище педагогічного коледжу) та інші.

Аналіз досліджень з питань безпеки інформаційного освітнього середовища підводить взагалі до історії формування поняття «безпечне інформаційне освітнє середовище». Дослідження цієї проблематики починалося з деяких статей, що лише частково торкались питання інформаційного освітнього середовища. Разом з тим інформаційне освітнє середовище є поняттям набагато ширшим, воно включає психолого-педагогічний, соціально-педагогічний, інформаційний та інші важливі аспекти.

У дослідженнях українських вчених (В. Білоус, Р. Гуревич, М. Жалдак, М. Нещадим, Н. Нижник, Г. Ситник, Л. Тітова, Л. Шевченко) розглядається система загроз, небезпек та ризиків, які за певних умов

можуть впливати на зниження рівня безпеки інформаційного освітнього середовища. Водночас згадані автори вказують на те, що проблема інформаційного освітнього середовища є значно ширшою, актуальною і потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження – дослідити питання моделювання процесу формування управлінської відповідальності майбутніх офіцерів у межах інформаційного освітнього середовища вищого військового навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Освітній процес, який здійснюється в інформаційному освітньому середовищі вищого військового навчального закладу, спрямований на підготовку майбутніх офіцерів відповідно до постійно зростаючих вимог щодо якості цієї підготовки. При цьому компетентнісний підхід щодо визначення ступеня готовності фахівців до ефективної військово-професійної діяльності дозволяє сформувати та розвинути саме ті якості майбутнього офіцера, які вважаються найбільш важливими та суттєвими для виконання його військово-професійних обов'язків в умовах систематичних викликів, що порушують стабільність зовнішнього середовища. Однією з найважливіших якостей військового фахівця, на наш погляд, є почуття відповідальності за видані накази та розпорядження, результати виконання завдань та дій, а також інших прийнятих управлінських рішень.

Для ефективної реалізації своїх професійних функцій офіцер-менеджер повинен мати ряд сформованих управлінських умінь, які, крім рівня освіти, розвиненого стратегічного мислення та рефлексивних навичок, включають також і спеціальні вміння – брати на себе відповідальність за прийняття командирських рішень, впроваджувати їх у загальну стратегію військового середовища та адаптаційні механізми.

Отже, загалом визначення поняття відповідальності пов'язані з готовністю відповідати за свої слова та вчинки, тобто бути готовим до оцінки суспільства. Поняття ж управлінської відповідальності передбачає наявність готовності відповідати за наслідки прийнятих управлінських рішень у процесі здійснення особистістю своїх професійних обов'язків.

Виходячи з цих положень, ми під формуванням управлінської відповідальності майбутнього офіцера розуміємо комплексну діяльність, що спрямована на усвідомлене прийняття майбутнім офіцером професійно-значущих норм поведінки, що дозволяє йому надалі чітко формулювати та виконувати накази, прогнозувати

наслідки реалізації цих наказів, виробляти варіанти коригування різних ситуації, а також контролювати та аналізувати результати своєї професійної діяльності та діяльності підлеглих.

Для того, щоб прищепити майбутнім офіцерам навички відповідальності при прийнятті ними управлінських рішень, необхідно ще під час їхнього навчання у ВВНЗ провести комплексну роботу, яка, на нашу думку, може реалізуватися у три етапи:

1. Стимулюючий етап передбачає здійснення викладачем завдання з привернення уваги курсантів до особливостей їхньої подальшої професійної діяльності, що буде пов'язана з постійним прийняттям управлінських рішень різного типу. Крім того, викладач на цьому етапі здійснює первісне спонукання курсантів до пошуку нових професійних знань та надає психологічну підтримку з метою налагодження міжособистісних відносин у колективі. Після завершення цього етапу процес ведення активної пізнавальної діяльності у майбутніх офіцерів вже має увійти у звичку, а також має скластися загальне уявлення щодо розуміння необхідності здійснення звіту перед самим собою та контролю досягнутих результатів.

2. На активно-пізнавальному етапі відбувається нарощування застосування мотиваційних механізмів набуття навчальних і професійних знань та навичок майбутніх офіцерів, які у результаті закріплюють потребу курсанта у досягненні високих результатів у навчанні. Підсумком активно-пізнавального етапу стає підвищення почуття відповідальності за прийняття управлінських рішень у своєї подальшій професійній діяльності.

3. Аналітичний етап стає основою вироблення навичок проведення самоаналізу власних дій та прийнятих управлінських рішень відповідно до критеріїв оцінки ефективності діяльності військового менеджера.

Варто зазначити, що ці етапи проводяться паралельно-послідовно залежно від ступеня сформованості управлінської відповідальності кожного конкретного курсанта. На нашу думку, у структуру відповідальності за ухвалення управлінських рішень можна увімкнути кілька компонентів, сукупність яких охоплює комплексність масштабу та дієздатності управлінської діяльності майбутніх офіцерів.

Мотиваційний компонент реалізується у прийнятті курсантом обов'язкового звіту за свої дії та постійного контролю за виконанням наказів та розпоряджень. Ці якості формуються у майбутнього офіцера

саме у процесі навчання у ВВНЗ за допомогою вироблення моральної стійкості до зовнішніх впливів. Вважається, що більш розвиненим мотиваційним компонентом управлінської відповідальності набувають саме ті курсанти, які вже на рівні навчання у ВВНЗ здатні самостійно визначати прогалини у професійних знаннях та шукати інформацію для набуття цих знань, здійснювати самоконтроль та оцінку власних дій.

Когнітивний компонент проявляється в умінні майбутнього офіцера вивчати та враховувати досвід інших керівників у галузі прийняття управлінських рішень з різних видів діяльності військового фахівця. При цьому на етапі навчання майбутнього офіцера у ВВНЗ когнітивний компонент розвивається шляхом залучення курсанта до вивчення положень теорії військового управління, професійних норм поведінки та специфіки професійної діяльності.

Розвиток вольового компонента управлінської відповідальності майбутнього офіцера супроводжується формуванням навичок щодо вибору засобів для досягнення поставлених цілей на основі аналізу поточних умов, а також моделювання плану дій, організації його виконання та контролю за одержуваними результатами. Тобто в процесі навчання курсанта у ВВНЗ відбувається розвиток його вольових якостей, пов'язаних з проявом як виконавської, так і управлінської відповідальності за допомогою досягнення високого ступеня організованості при виконанні навчально-професійних обов'язків.

Щодо емоційного компоненту, то він припускає здатність майбутнього офіцера управляти психологічним кліматом у колективі, організовувати комунікативні зв'язки між людьми та цілеспрямовано впливати на їхні мотиви. Як відомо, у кожному військовому колективі створюються неформальні угруповання людей за різними ознаками із виділенням лідерів та тих, хто йде за ними. Спочатку, як правило, визначення лідерів-курсантів, що вказують напрям поведінки всієї групи, відбувається на стадії їхнього навчання у ВВНЗ, коли викладач помічає негласних лідерів та встановлює з ними емоційно-позитивні відношення до освітнього процесу. Надалі ці лідери вчаться застосовувати різні методи та стилі управління психологічною обстановкою в колективі і тим самим формують свою соціально-психологічну підготовленість до керівної діяльності.

При формуванні у майбутніх офіцерів відповідальності за ухвалення управлінських рішень з урахуванням інформаційної сфери ВВНЗ нами запропоновано застосування підходів, що дозволяють

розглянути процедури формування управлінської відповідальності у комплексному взаємозв'язку з набором професійних і особистісних характеристик курсантів у військовому середовищі.

Діяльнісний підхід ґрунтується на припущенні, що формування якості управлінської відповідальності майбутнього офіцера відбувається на етапі його навчання у ВВНЗ і проявляється як результат єдності вивчення теоретичного матеріалу та набуття практичних навичок під час вирішення ситуаційних завдань на відповідних кафедрах з управлінських дисциплін. У рамках освітнього процесу відбувається безпосереднє, первісне набуття військовим управлінцем досвіду передбачення наслідків своїх дій та розпоряджень, а також застосування способів їх коригування у разі отримання негативного відхилення від запланованих результатів.

З погляду системного підходу процес формування управлінської відповідальності майбутнього офіцера є системою взаємодії викладача та курсанта у рамках інформаційного освітнього середовища ВВНЗ. У цій системі викладач виступає як суб'єкт, що формує управлінську відповідальність курсанта за допомогою реалізації сукупності різноманітних засобів та методів, які застосовуються в освітньому процесі, а інформаційне освітнє середовище ВВНЗ є посередником передачі знань та досвіду майбутньому офіцеру щодо прояву управлінської відповідальності у навчальній та професійній діяльності.

Суб'єктний підхід проявляється в активній діяльності курсантів як суб'єктів освітнього процесу ВВНЗ. Так, майбутні офіцери самі приймають рішення про необхідність вивчення додаткового матеріалу з управлінських дисциплін відповідно до самовизначення «пробілу» знань, одержаних у межах основного освітнього процесу. При цьому, матеріали, що представлені у вигляді електронних ресурсів, дозволяють курсанту самостійно визначати час та темп вивчення обраного матеріалу відповідно до його індивідуальних особливостей, здобутими знаннями та вміннями, а також виховувати такі якості, як дисциплінованість та відповідальність.

Середовищний підхід реалізується викладачем за допомогою передачі свого професійного досвіду через інформаційне освітнє середовище ВВНЗ. Якісно обрані викладачем форми та методи щодо подання інформації практичної реалізації теоретичних знань про порядок прийняття управлінських рішень та прогнозування їхніх

наслідків істотно будуть впливати не тільки на осмислення курсантами почуття управлінської відповідальності, а й на розуміння необхідності та прояву бажання його розвитку.

Компетентнісний підхід ґрунтується на обліку майбутніх компетенцій офіцера з метою встановлення ключових позицій курсанта як особи, яка приймає управлінські рішення. Реалізація цього підходу також відбувається в інформаційному освітньому середовищі ВВНЗ у вигляді розвитку здатності майбутнього офіцера приймати ефективні управлінські рішення та прогнозувати результати цих рішень, що буде сприяти формуванню управлінської компетенції майбутнього офіцера нарівні з іншими управлінськими компетенціями.

У рамках теоретико-управлінського підходу формування управлінської відповідальності майбутнього офіцера відбувається за допомогою використання викладачем у освітньому процесі загальних принципів теорії управління, що виражаються:

- у цілеспрямованому впливі на усвідомлення курсантом важливості вироблення якості управлінської відповідальності;
- у послідовності застосування форм та методів передачі теоретичних знань та практичного досвіду щодо прояву управлінської відповідальності;
- у безперервності реалізації процесу формування та розвитку управлінської відповідальності у курсантів протягом усього періоду навчання у ВВНЗ;
- в індивідуальному підході, заснованому на обліку викладачем здібностей, відносин та інтересів окремо кожного курсанта при формуванні їх управлінської відповідальності у межах освітнього процесу;
- у здійсненні контролю за роботою курсантів на заняттях та під час самопідготовки, а також координації їх дій з метою досягнення найвищого рівня сформованості управлінської відповідальності майбутніх офіцерів.

Головна відмінна риса освітнього процесу у ВВНЗ – зв'язок між курсантами не обмежений виключно навчальною діяльністю, а передбачає і виконання спільних військово-професійних (службових) обов'язків. Саме ця особливість має бути врахована при застосуванні військово-професійного підходу до формування управлінської відповідальності, що дозволяє розвинути у майбутніх офіцерів логічне мислення, стресостійкість та здатність приймати управлінські рішення в умовах швидко мінливої обстановки.

Відповідно до емпірико-діалектичного підходу формування управлінської відповідальності майбутніх офіцерів реалізується на базі спеціально розробленої емпірико-діалектичної моделі, що передбачає узгодженість з усіма елементами освітнього процесу ВВНЗ.

Враховуючи те, що управлінська діяльність буде переважати у майбутній професійній роботі курсантів ВВНЗ, а також і збереження соціальної та гуманістичної спрямованості управлінського впливу офіцера на підлеглий колектив, нами сформульовано методи формування у майбутніх офіцерів управлінської відповідальності.

1) Метод інформаційного ресурсу застосовується з метою реалізації індивідуального підходу до майбутніх офіцерів при формуванні у них управлінської відповідальності. Відбувається це за допомогою розробки та застосування в освітньому процесі електронних підручників, а також іншого навчального матеріалу, що входить до навчально-методичного комплексу навчальних дисциплін управлінської спрямованості та дозволяє курсантам самостійно вивчати корисну інформацію. Для можливості використання цього методу під час формування управлінської відповідальності майбутнього офіцера викладач регулярно переглядає Internet-джерела, вибираючи в них найбільш корисні, та рекомендує їх курсантам для отримання актуальних відомостей з питань прийняття управлінських рішень у їхній подальшій професійній діяльності.

2) Проектний метод доцільно застосовувати для визначення сформованості управлінської відповідальності майбутніх офіцерів через встановлення у них розуміння та здатності застосовувати отримані в процесі навчання теоретичні знання та напрацьований при вирішенні ситуаційних завдань досвід прийняття управлінських рішень на завершальному етапі вивчення управлінських дисциплін. З цією метою курсантам пропонується розробити проект розв'язання певного дослідницького завдання від моменту постановки завдання та висування гіпотези до аналізу прогнозованих результатів реалізації прийнятого управлінського рішення та формулювання підсумкових висновків. Цей метод дозволяє курсанту здійснити самооцінку рівня своїх знань та вмінь за рішенням професійних завдань та визначити готовність майбутнього офіцера до прийняття управлінських рішень у своїй подальшій професійній діяльності.

3) Досить складним для використання у ВВНЗ є метод моделювання управлінських ситуацій, оскільки для його реалізації

потрібна сукупність апробованих у військовій практиці управлінських рішень, розвинена матеріально-технічна база та ІТ-фахівці, які здатні розробити гейміфікацію освітнього процесу. Однак цей метод є одним із найбільш ефективних при формуванні управлінської відповідальності майбутніх офіцерів, оскільки дозволяє наблизити віртуальну проблемну ситуацію, що пропонується до її вирішення в реальних умовах.

4) Метод впливу на свідомість передбачає здійснення в рамках освітнього процесу впливу на переконання та ціннісні установки майбутніх офіцерів. Відбувається це за допомогою передачі викладачем свого професійного досвіду у сфері прийняття управлінських рішень та настання наслідків цих рішень як шляхом розгляду основного матеріалу на всіх видах навчальних занять, так і за допомогою проведення групових та індивідуальних розмов з курсантами.

5) Метод емоційного стимулювання використовується викладачем із метою активізації роботи курсанта щодо набуття нових знань, умінь та навичок, що також буде сприяти розвитку рівня управлінської відповідальності майбутнього офіцера. Однак застосування цього методу відбувається двояко: з одного боку – встановлюються певні вимоги до рівня знань курсанта, які він має отримати, а з іншого – відбувається оцінка цього рівня за допомогою проведення різних форм контролю та особистого заохочення з боку викладача. І те, й інше, стимулює майбутнього офіцера до підвищенню рівня своїх знань не лише під час особистого контакту з викладачем на заняттях, а й до набуття додаткових знань під час самопідготовки, що також сприяє здоровому формуванню управлінської відповідальності.

Для встановлення результативності застосування запропонованих підходів та методів нами були обрані показники, за допомогою яких можна оцінити ступінь сформованості окремих елементів управлінської відповідальності майбутніх офіцерів. Для визначення їх важливості ми запропонували експертам в особі чинних військовослужбовців та військовослужбовців запасу (34 особи) проранжувати вибрані показники.

Результати розрахунків продемонстрували подібність і відмінність ранжувань отриманих за методом середніх арифметичних рангів та за методом медіан. Найбільш значущим показником формування управлінської відповідальності майбутніх офіцерів обрано особисте ставлення курсанта до виконання професійних обов'язків, а менший ранг отримав показник внутрішньої готовності

майбутнього офіцера до обов'язку звітувати перед вищими керівниками за наслідки прийнятих управлінських рішень.

Однак участь у ранжируванні великої кількості експертів з різним стажем служби у різних силових структурах сектору безпеки і оборони України призвели до розбіжності в оцінці, величина якого має важливе значення. Для аналізу розкиду та узгодженості оцінок нами було розраховано коефіцієнт варіації за формулою 1 та 2:

$$v_j = \frac{\delta}{p_j}; \quad (1) \quad \delta = \sqrt{\frac{(p_{ji} - \bar{p}_j)^2}{m - 1}} \quad (2)$$

де j – номер критерію; i – номер експерта; P_{ji} – ранг (оцінка) критерію j , наданий i -им експертом; \bar{p}_j – середньоарифметичний ранг j -го критерію; m – кількість оцінок.

Підсумки розрахунків розкиду думок експертів такі, що в середньому вони становлять 26% за всіма показниками, тобто він є досить високим і вимагає обліку при остаточному виявленні значимості того чи іншого показника. Однак відповідно до отриманих рангів, нами було вирішено згрупувати показники оцінки рівня сформованості управлінської відповідальності майбутніх офіцерів у кілька груп критеріїв:

1. Мотиваційний критерій дозволяє оцінити рівень внутрішньої готовності майбутнього офіцера до обов'язку звітувати перед вищим керівництвом про виконання завдання, а також усвідомлення підконтрольності своєї майбутньої професійної діяльності.

2. Знаннєвий критерій характеризує рівень теоретичних знань курсанта про подальшу професійну діяльність в цілому, а також про методи прийняття та реалізації управлінських рішень, за допомогою яких проявляється управлінська відповідальність та визначаються її межі зокрема.

3. Регулятивний критерій визначає здатність курсанта здійснювати регулятивні функції у процесі своєї діяльності, зокрема: встановлювати мету; аналізувати поточні умови та на їх основі обирати засоби досягнення цієї мети; розробляти план дій щодо реалізації мети; розподіляти функціональні обов'язки між суб'єктами, які беруть участь у реалізації плану; координувати дії підлеглих; контролювати терміни, етапи та ступінь досягнення поставлених результатів.

4. За допомогою афективного критерію оцінюється особисте ставлення курсанта до виконання обов'язків під час навчання у ВВНЗ та, відповідно, професійним обов'язкам у подальшій службовій діяльності.

Результат проведення оцінки рівня сформованості управлінської відповідальності майбутніх офіцерів за розглянутими критеріями може бути визначений як низький, середній або високий відповідно до таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні оцінки сформованості управлінської відповідальності
майбутніх офіцерів

Критерій	Рівні		
	Низький	Середній	Високий
Мотиваційний	Відсутність внутрішньої готовності до обов'язку звітувати перед вищим керівництвом про виконання завдань, а також відсутність усвідомлення підконтрольності своєї професійної діяльності	Часткова внутрішня готовність до обов'язку звітувати перед вищим керівництвом про виконання завдань, а також фрагментарне усвідомлення підконтрольності своєї професійної діяльності	Виражена сформована внутрішня готовність до обов'язку звітувати перед вищим керівництвом про виконання завдань, а також повне усвідомлення підконтрольності своєї професійної діяльності
Знанневий	Відсутність узагальнених теоретичних знань про подальшу професійну діяльність, а також відсутність цілісних уявлень про методи прийняття та реалізації управлінських рішень, за допомогою яких проявляється управлінська відповідальність та її межі	Наявність розмитих теоретичних знань про подальшу професійну діяльність, а також наявність несистемних уявлень про методи прийняття та реалізації управлінських рішень, за допомогою яких проявляється управлінська відповідальність та її межі	Наявність теоретичних знань про подальшу професійну діяльність, а також наявність цілісних уявлень про методи прийняття та реалізації управлінських рішень, за допомогою яких проявляється управлінська відповідальність та її межі
Регулятивний	Відсутність здібності здійснювати регулятивні функції, у тому числі невміння ставити мету,	Фрагментарно сформована здатність здійснювати регулятивні функції, зокрема. часткове вміння	Виражена сформована здатність здійснювати регулятивні функції, зокрема. вміння ставити мету,

	аналізувати поточні умови та вибирати засоби досягнення цієї мети, розробляти план дій з реалізації мети, розподіляти функціональні обов'язки, координувати та контролювати діяльність	ставити мету, аналізувати поточні умови та вибирати засоби досягнення цієї мети, розробляти план дій з реалізації мети, розподіляти функціональні обов'язки, координувати та контролювати діяльність	аналізувати поточні умови та вибирати засоби досягнення цієї мети, розробляти план дій з реалізації мети, розподіляти функціональні обов'язки, координувати та контролювати діяльність
Афективний	Емоційно-негативне ставлення до виконання обов'язків під час навчання у ВВНЗ і, відповідно, до професійних обов'язків у подальшій службовій діяльності	Ситуативне емоційне ставлення до виконання обов'язків під час навчання у ВВНЗ і, відповідно, до професійних обов'язків у подальшій службовій діяльності	Виражене емоційно-позитивне ставлення до виконання обов'язків під час навчання у ВВНЗ та, відповідно, до професійних обов'язків у подальшій службовій діяльності

Загалом критерії повинні характеризувати результат – наскільки підвищився рівень сформованості управлінської відповідальності майбутнього офіцера.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що модель формування відповідальності майбутнього офіцера за прийняття управлінських рішень включає такі елементи, як:

- підходи, що враховуються при формуванні управлінських компетенцій під час підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ;
- методи впливу на особистість майбутнього офіцера під час здійснення освітнього процесу;
- структуру управлінської відповідальності майбутнього офіцера;
- критерії оцінки рівня сформованості управлінської відповідальності військового фахівця;
- етапи, на яких реалізується процес формування відповідальності майбутнього офіцера за ухвалення управлінських рішень.

Рисунок 1 ілюструє отриману модель формування відповідальності майбутніх офіцерів за прийняття управлінських рішень в інформаційному освітньому середовищі ВВНЗ.

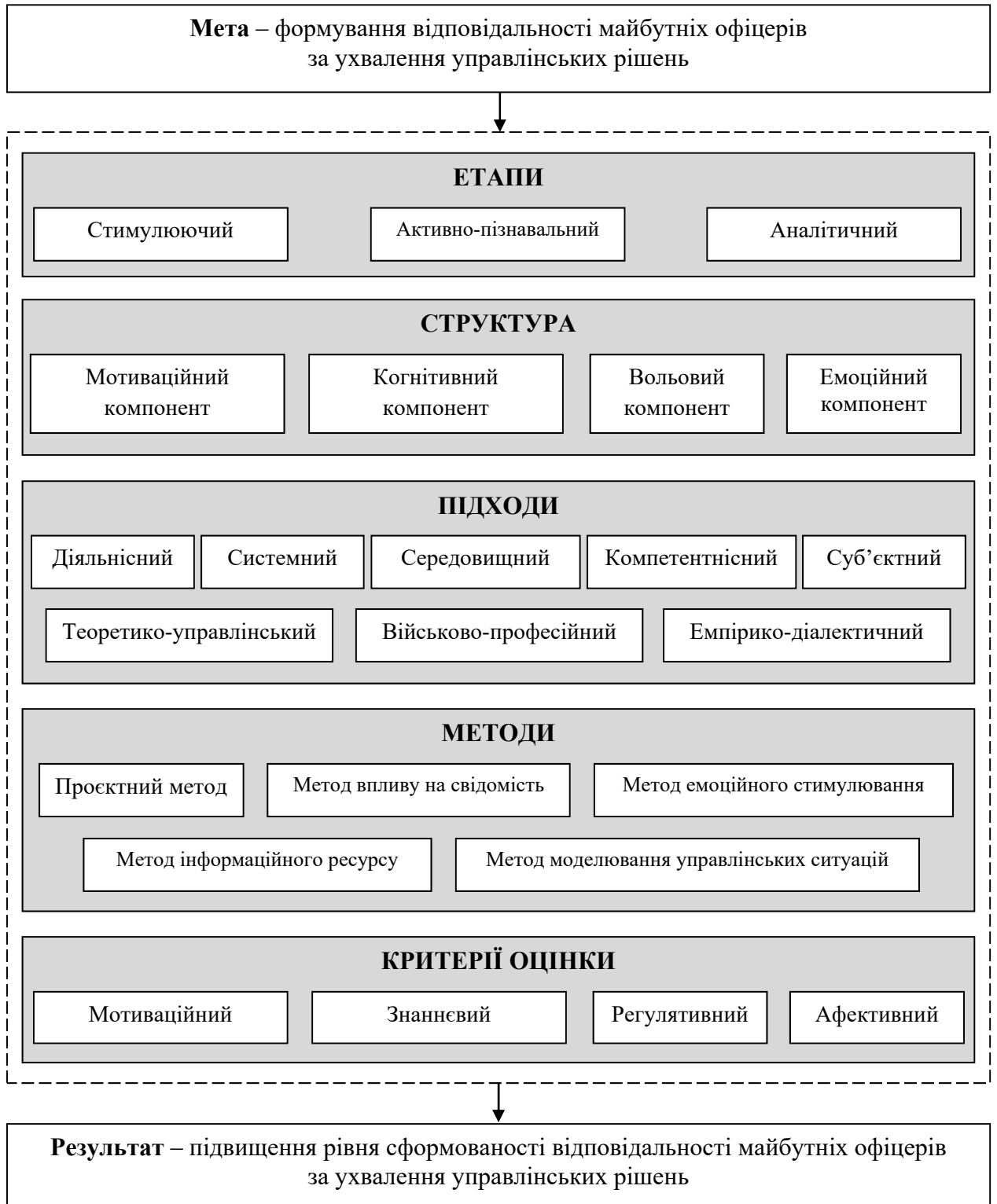

Рис. 1 – Модель формування відповідальності майбутніх офіцерів за ухвалення управлінських рішень

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реалізація запропонованої моделі здійснюється трьома етапами протягом

певного періоду навчання майбутнього офіцера у ВВНЗ, проходження яких багато в чому буде залежить від особистих якостей курсанта. При цьому метою та головним результатом реалізації даної моделі, що розглядається, має стати підвищення рівня сформованості відповідальності майбутніх офіцерів за прийняття управлінських рішень (від моменту встановлення ступеня початкових уявлень та розуміння курсанта про управлінську відповідальність до визначення її підсумкового рівня при вже випуску підготовленого фахівця із ВВНЗ).

Щоб досягти бажаного результату, науково-педагогічними працівниками та офіцерським складом курсантських підрозділів ВВНЗ здійснюється сукупність відповідних заходів щодо розвитку управлінської відповідальності з урахуванням кожного з її компонентів: мотиваційного, когнітивного, вольового та емоційного. Це дозволяє забезпечити комплексний вплив на усвідомлене ухвалення курсантом всіх аспектів своєї майбутньої управлінської діяльності.

Робота з формування та розвитку такої особистісної якості курсанта, як управлінська відповідальність, у межах інформаційного освітнього середовища ВВНЗ, ведеться із застосуванням низки підходів. Найбільш значущими є теоретико-управлінський, військово-професійний та емпірико-діалектичний, оскільки вони передбачають облік безпосередньо специфіки діяльності військового управлінця, тобто носять більш специфічний характер.

Для визначення рівня сформованості управлінської відповідальності майбутнього офіцера проводиться вхідна, проміжна та підсумкова оцінка відповідно до мотиваційного, знанневого, регулятивного та афективного критерію, кожен з яких включає ряд показників і дозволяє визначити динаміку зміни цього рівня протягом всього періоду реалізації моделі.

Таким чином, професійна діяльність офіцера, що включає процес прийняття управлінських рішень, диктує необхідність формування ключової компетенції керівника військового підрозділу – управлінської відповідальності ще у період його навчання в інформаційному освітньому середовищі ВВНЗ. Для того, щоб прийняті управлінські рішення військового фахівця були якісними та успішними, сучасний офіцер повинен мати цілісне уявлення про сутність і зміст управлінської відповідальності, мав здатність аналізувати поточну обстановку та знаходити ефективні рішення

професійних завдань різнопланового характеру, а також вміти прогнозувати наслідки своїх рішень та відповідних дій.

Перспективи подальших досліджень означеної проблематики полягають у детальному розгляді особливостей застосування кожного виду засобів інформаційних освітніх технологій для вдосконалення процесу військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів сектору безпеки і оборони України.

ЛІТЕРАТУРА

- Указ Президента України №392/2020 від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>. (Decree of the President of Ukraine] No. 392/2020 of September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>).
- Napal, Fraile M., Peñalva-Vélez, A. & Mendióroz, Lacambra A. (2018). Development of Digital Competence in Secondary Education Teachers’ Training. *Education Sciences*, 8 (3). DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci8030104>.
- Гуревич, Р. С., Кадемія, М. Ю., Козяр, М. М. (2012). *Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті майбутніх фахівців*. Львів: ЛДУ БЖД (Gurevich, R. S., Kademiya, M. Yu., Kozyar, M. M. (2012). *Information and communication technologies in professional education of future specialists*. Lviv: LDU BZhD).
- Жалдак, М. І. (2013). Проблеми інформатизації навчального процесу в середніх і вищих навчальних закладах. *Комп’ютер у школі та сім’ї*, 3, 8-15 (Zhaldak, M. I. (2013). Problems of informatization of the educational process in secondary and higher educational institutions. *Computer in school and family*, 3, 8-15).
- Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія* (2010). В. Ю. Биков (ред.). К.: Педагогічна думка (*Means of information and communication technologies of the single information space of the education system of Ukraine: monograph* (2010). V. Yu. Bykov (ed.). K.: Pedagogical thought).
- Жук, Ю. О. (2007). Теоретико-методологічні проблеми формування інформаційного освітнього простору України. *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т. 3. № 2. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/23> (Zhuk, Y. O. (2007). Theoretical and methodological problems of forming the information educational space of Ukraine. *Information technologies and teaching aids*, 3. No. 2. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/23>).

SUMMARY

Torichnyi Oleksandr. Modeling of the process of formation of managerial responsibility of future officers in the information educational environment of the great patriotic war.

The article reveals the essence of the proposed model for the formation of managerial responsibility of a future officer in the information educational environment of a higher military educational institution. This model allows you to

increase the level of formation of managerial responsibility of applicants for higher education of a higher military educational institution from a simple, partial understanding by them of the concept of professional responsibility at the initial stage of studying managerial disciplines to full awareness and application by future officers of managerial responsibility in their professional activities. The components that are the main components of the structure of managerial responsibility of the future officer are allocated: motivational, cognitive, volitional and emotional. Some approaches used in the study of the formation of managerial responsibility of the future officer within the information educational environment of the higher military educational institution are considered. The criteria for determining the level of managerial responsibility are proposed, and the levels of assessment of the formation of managerial responsibility are characterized. Generalized analysis of scientific literature, made it possible to simulate the technology of formation of managerial responsibility of future officers in the information educational environment of higher military educational institutions of various security and defense sector of Ukraine. Taking into account the specifics of the future activities of these specialists, the content of their professional training, as well as world and domestic political and economic trends in the development of society, we have singled out the components of this model.

Key words: *modeling, components of managerial responsibility, future officers, educational environment, information educational environment, higher military educational institution.*